

LBRIS

We know
books

Laura Morelli

PORTRETUL
DORIT

LBRIS

We know
books

PARTEA I
MAȘINĂRII DE RĂZBOI

*Florența, Italia**Februarie 1476*

Un puț întunecat în coasta dealului. În mintea mea, îl văd.

În pasajul lung, într-o nișă uitată, aflată dedesubtul fortificațiilor orașului, privesc bărbații încercând pulberea neagră.

Cred că cei mai potriviți muncitori pentru această sarcină sunt cei care extrag cărbune în timpul zilei. Acești bărbați sunt obișnuiți să trudească în aerul rarefiat, în întuneric, folosind cu grijă torțele și târnăcoapele. Degetele și obrații lor sunt permanent înnegrite, pantalonii le sunt impregnați de pământ și praf de cărbune. Pentru ei, ce poate fi mai important decât o astfel de ocupație în slujba asediului?

Sunt curajoși, cred, să înainteze în întuneric, cu lămpile ridicate. În tăcere, nebănuți, descarcă pietriș negru în cele mai îndepărtate cotloane ale puțului. Când ies de acolo, tunarul răsuțește în tăcere roțile dințate, deplasând mașinăria mai adânc în mină. Cetățenii se împrăștie în haos, printre pietrele scuipate de explozie. În curând, inamicul se află în ghearele atacatorului.

Desigur, acest scenariu există doar în imaginația mea. Trebuie să recunosc asta. Încă nu l-am așternut pe hârtie. Aceste gânduri, aceste

mașinărie. Mă țin treaz mult după ora la care soarele transformă Arno¹ în aur și apoi se scufundă în spatele dealurilor. Aceste invenții îmi umplu visele. Mă trezesc lac de sudoare, disperat să aștern pe hârtie imaginile înainte ca acestea să se risipească precum prima ceață a dimineții pe suprafața râului.

Adevărul este că sunt înconjurat de vechea mea cameră, cu focul care arde mocnit în vatră, cu stive instabile de suluri de pergament pe masă, cu călimări de cerneală și cu mirosul lor metalic, cu lămpi cu ulei și alte fitiluri carbonizate, cu pisicile care lenevesc mereu schimbându-și poziția. Am blocat zăvorul de fier de la ușa ca să-i descurajez pe acei așa-ziși prieteni ai mei care vor încerca să mă ademenească la tavernă. Pot să se bucure singuri de ea.

Eu am sarcini mai importante de rezolvat. Dacă nu le surprind între paginile caietelor mele, se îndepărtează ca niște fluturi colorați dincolo de întinderea plasei mele.

Ca să nu mai punem la socoteală necazul cu planșa de pe șevalet. Acolo zace încercarea mea nereușită de a surprinde profilul fiicei banale a unui comerciant. Mă privește urât din partea cealaltă a camerei. Nemulțumită, așa cum are tot dreptul să fie. Tatăl ei mi-a cerut să o fac frumoasă înainte de a trimite portretul unui pețitor din Umbria. Nu mi-e sufletul acolo, ca să fiu sincer cu mine însumi, dar nu mă pot împotrivi recompensei. Asta îmi pune pâinea și vinul pe masă. Totuși, pigmentii de tempera de pe scândura mea de plop s-au uscat de multă vreme. Trag perdeaua peste portret, ca să nu-mi mai distragă atenția. Sunt nerăbdător să mă întorc la desenele mele. Dacă aş putea atrage un patron care să mă plătească pentru mașinăriile mele de război, în loc să-i fac portretul fiicei.

Apoi sunt elementele lucrărilor neterminate pe care le realizez pentru maestrul meu. Un înger și un peisaj pentru botezul lui Hristos. Călugării îl bat la cap pe maestrul Verrocchio de luni de zile.

¹ Râu din Italia centrală, care traversează regiunea Toscana. (n. red.)

O Madonă și un copil – neinspirate, dacă sunt sincer cu mine – pentru o doamnă nobilă de lângă Santa Maria Novella. Mi-a scris o nouă scrisoare, întrebându-mă când va fi livrată.

Cum să-mi pot permite aceste distrageri când am atâtea de așternut pe hârtie din propria-mi imaginație? Mă întorc la caietele mele.

De ce tuneluri? mă vor întreba acești bărbați care se gândesc la război la fel de mult ca mine. Dar m-am gândit deja la asta. Cât de surprins ar fi inamicul, dacă atacatorii ar apărea din pământ pentru a-l învinge! Va vedea că arborele de pe roata orizontală care acționează mașinaria îi permite să se transforme fără probleme, fără efort, fără să scoată vreun sunet, în arborii sinuoși de sub pământ. Iar atunci când aceste mine nu sunt aruncate în aer, ce comori ar putea fi ascunse de cei care ar dori să le fure, acolo, adânc, în zăcămintele subterane în care se află cupru, cărbune și sare?

Trebuie să ne ținem dușmanii aproape. Sau cel puțin așa se spune.

Dar ce știi eu? Sunt doar un om care-și imaginează astfel de fan-tezii și le așterne pe hârtie. Cineva care crede că, uneori, arta trebuie pusă în slujba războiului.

Îmi iau penița de argint și încep să desenez din nou.

2

EDITH

*München**Septembrie 1939*

Edith Becker speră că bărbații din jurul mesei nu îi vor observa tremurul mâinilor.

În orice altă zi de joi, Edith ar sta în fața unui șevalet din atelierul ei de restaurare de la subsol, purtând ochelarii cu lupă, care o făceau să arate ca o insectă gigantică. Acolo, în liniște, ar pierde noțiunea timpului, absorbită de sarcina de a repara o fisură dintr-o pictură veche de secole, înlăturând murdăria adunată în zeci de ani sau înlocuind poleiala de pe o ramă veche, care se destramă. Meseria ei era aceea de a salva, una câte una, operele de artă de la degradare și distrugere. Pentru asta se formase, era pasiunea ei. Munca ei de o viață.

Dar, în ultima jumătate de oră, privirile celor mai importanți bărbați de la Alte Pinakothek, unul dintre cele mai mari muzee din München, fuseseră îndreptate spre Edith. O privire cum desface curelele fiecărei cutii plate și îndepărtează foile, una câte una, fiecare dintre ele o reproducere a unei picturi din colecțiile private ale familiilor de pe întreg cuprinsul Poloniei.

– Identitatea bărbatului din portret este necunoscută, spuse Edith, transmițând din mână în mână o reproducere a unui portret realizat de pictorul renescentist italian Rafael Sanzio.

Edith observă cum ochii celor prezenți cercetau atent înfățișarea unui bărbat cu păr lănos, care se uita pieziș către privitori, cu o mantie de blană trasă peste un umăr.

Era mulțumită că își schimbase obișnuita ei rochie gri decolorată și halatul de restaurator cu cele mai bune haine pe care le avea, o fustă și o jachetă din tweed maro. Petrecuse ceva timp asigurându-se că părul i se ondula egal de ambele părți ale liniei feței, iar cusăturile de la spatele dresurilor erau drepte. Bărbații îi acordau întreaga lor atenție: curatorul de antichități, președintele consiliului de administrație al muzeului, chiar și însuși directorul muzeului, Ernst Buchner, un specialist renumit, căruia ea nu i se mai adresase direct niciodată până atunci.

– Au existat mai multe presupuneri în legătură cu identitatea modelului, spuse ea. Unii sunt de părere chiar că ar putea fi auto-portretul artistului.

Era singura femeie într-o cameră plină cu personalul executiv al muzeului. Își dorea să nu i se fi cerut să-și abandoneze liniștea atelierului de restaurare, unde, în ultimele câteva săptămâni, lucrase la restaurarea unei mari scene de luptă a artistului din München, din secolul al XVI-lea, Hans Werl. La un anumit moment, în anii 1800, un alt pictor sau restaurator pictase peste pictura originală figuri de oameni și cai. Acum, lucrând într-un ritm dureros de lent, Edith îndepărta vopseaua de deasupra, cu ajutorul unei mici bucăți de pânză înmuiate în solvent. Era încântată să vadă cum apar pe pânză, centimetru cu centimetru, pigmenții strălucitori, pe care artistul îi folosise inițial. Își dori să fie lăsată să se întoarcă la munca ei, în loc să fie în centrul atenției.

Privirea i se roti cu nervozitate în jurul mesei și, în sfârșit, se opri asupra lui Manfred, un coleg vechi și arhivarul muzeului. Manfred privi la Edith peste ochelarii lui mici și rotunzi și zâmbi, însuflându-i curajul să continue. Se poate ca el să fi fost singura persoană din cameră care înțelegea cât de dificil era pentru Edith să vorbească în fața acestui grup.

Edith înțelese că Manfred era, de asemenea, singurul dintre colegii ei care știa câte ceva despre viața ei din afara muzeului și despre dificultățile întâmpinate în îngrijirea tatălui ei, ale cărui minte și memorie se deteriorau cu fiecare zi. Manfred și tatăl ei fuseseră colegi la Academia de Arte Frumoase, iar Manfred fusese cel care facilitase obținerea unui post pentru fiica muncitoare și studioasă a lui Herr¹ Becker, la departamentul de restaurare. Edith știa că, dacă dorea să-și păstreze slujba, ca să nu mai pomenim să aibă succes ca specialistă, trebuia să-și țină viața personală departe de ochii celorlalți. Se agăță de zâmbetul încurajator al lui Manfred ca să o ajute să-și liniștească tremurul mâinilor.

– O capodoperă, spuse președintele consiliului, manevrând cu grijă reproducerea picturii lui Rafael Sanzio. Observ că familia Czartoryski a avut o ambiție impresionantă de a colecționa picturi italiene.

– Într-adevăr.

Edith fusese la fel de surprinsă să afle despre comorile ascunse în castele, mănăstiri, muzee și case private din țările din estul Europei. Dincolo de granița Poloniei, existau uriașe colecții de familie, adunate de-a lungul secolelor. Însăși locuința familiei prințului Czartoryski a servit drept depozitar tainic pentru opere de artă de o valoare incalculabilă.

Și acum, Edith începea să înțeleagă scopul tuturor acelor ore, zile și săptămâni pe care le petrecuse în arhivele muzeului și printre grămezile de documente. Fusese însărcinată să realizeze această cercetare cu privire la picturile aflate în colecțiile din Polonia pentru consiliul muzeului. Nu știa de ce nu înțelesese până acum. Cineva dorea să pună mâna pe aceste picturi. Cine și de ce?

– Și aceasta este cea din urmă, spuse ea, scoțând ultima fotografie din teancul de imagini ale picturilor din colecția Czartoryski.

¹ Domnul (în lb. germ. în orig.). (n. red.)

– Cea pe care o așteptam cu toții, spuse Herr Direktor¹ Buchner, ale cărui sprâncene se ridicară spre părul negru și rar, pieptănat pe spate.

– Da, spuse Edith. În jurul anului 1800, în același timp în care Adam Jerzy Czartoryski achiziționa lucrarea lui Rafael, *Portretul unui tânăr*, de la o familie italiană, el cumpăra și lucrarea lui Leonardo da Vinci, *Dama cu hermină*. El a dus aceste picturi, din Italia, înapoi acasă, în colecția familiei sale din estul Poloniei.

– Și au rămas acolo? întrebă curatorul de antichități, ținându-și stiloul suspendat în aer, de parcă ar fi fost o țigară. Acest vechi obicei îi rămăsese din anii dinaintea interdicției de a se fuma în clădirile guvernamentale; cu doar câteva luni în urmă, camera ar fi fost plină de fum, realiză Edith.

– Nu, răspunse Edith. *Dama cu hermină* a călătorit adesea în ultima sută de ani. În anii 1830, în timpul invaziei ruse, familia a dus-o la Dresda, pentru a o păstra în siguranță. După aceea, s-au întors în Polonia, dar lucrurile erau încă instabile, așa că au mutat pictura într-o ascunzătoare din castelul familiei din Pelkinie. Când lucrurile s-au liniștit, familia a mutat-o în apartamentele lor private din Paris; asta ar fi fost prin anii 1840.

– Și apoi au readus-o în Polonia?

– În cele din urmă, da, spuse Edith. Familia a readus-o în Polonia în anii 1880. Apoi a fost expusă public, cu mare pompă. Atunci, pentru prima dată, au aflat mulți de existența picturii, iar istoricii au început să o cerceteze. Câțiva experți au recunoscut-o imediat ca fiind opera lui da Vinci, iar oamenii au speculat în legătură cu identitatea modelului. Astfel a ajuns – făcu semn către teancul ei de foi – extrem de publicată și reprodușă.

– Cine este? întrebă Buchner, bătând cu degetele lui groase în tăblia mesei.

– Este general acceptat faptul că a fost una dintre amantele duceleui de Milano, o fată numită Cecilia Gallerani, care provenea dintr-o

¹ Domnul director (în lb. germ. în orig.). (n. red.)

familie din Siena. Avea, probabil, în jur de șaisprezece ani, atunci când ducele Ludovic Sforza i-a cerut lui da Vinci să o picteze.

Edith privi fotografia picturii circulând din nou, din mână în mână, în jurul mesei. Bărbații studiau cu atenție chipul fetei, expresia ei strălucitoare, creatura albă, blănoasă, din brațele ei.

– În timpul Războiului cel Mare¹, pictura a ajuns din nou în Germania, continuă Edith. A fost păstrată în siguranță la Gemäldegalerie din Dresda, dar, în cele din urmă, a fost readusă în Cracovia.

– Este remarcabil faptul că pictura a reușit să supraviețuiască, având în vedere cât de mult a circulat, remarcă Manfred.

– Într-adevăr, spuse *Herr Direktor* Buchner, înapoiindu-i fotografia lui Edith. Ea o puse înapoi în cutie și începu să refacă legătura curelelor. *Fräulein*² Becker, ar trebui să fii lăudată pentru această cercetare amănunțită în sprijinul acestui proiect.

– Un curator cu vechime n-ar fi putut să facă o treabă mai bună, adăugă curatorul de arte decorative.

– *Danke schön*³.

Edith expiră, în sfârșit. Spera că acum o vor lăsa să se întoarcă în atelierul ei de restaurare. Abia aștepta să-și îmbrace halatul și să înceapă lucrul la restaurarea picturii franceze, a cărei ramă fusese deteriorată de apă, atunci când fusese plasată într-o poziție nefericită, sub o conductă, în debaraua de depozitare.

*Generaldirektor*⁴ Buchner se ridică în picioare.

– Acum, spuse el, inspirând adânc, am de făcut un anunț. De curând, i-am făcut o vizită personală *Reichsmarschallului*⁵ Göring,

¹ Denumire dată Primului Război Mondial (1914-1918) în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. (n. red.)

² Domnișoara (în lb. germ. în orig.). (n. red.)

³ Mulțumesc (în lb. germ. în orig.). (n. red.)

⁴ Directorul general (în lb. germ. în orig.). (n. red.)

⁵ Grad militar superior celui de *Generalfeldmarschal*, creat de Hitler special pentru Hermann Göring, prin care se intenționa evidențierea poziției sale ca al doilea om în stat. (n. red.)

care, așa cum probabil știți, a fost desemnat de către Führerul nostru să se ocupe de căutarea capodoperelor de genul celor pe care le-am văzut în această după-amiază. Un nou muzeu urmează să se construiască la Linz. Muzeul a fost în întregime finanțat de comandantul nostru suprem, care, după cum știți, este personal interesat de artă și de conservarea acesteia. Muzeul din Linz, odată finalizat, va adăposti, în siguranță, toate operele de artă importante – spuse el și făcu o pauză pentru a privi în jurul mesei – din lume.

Urmă un suspin colectiv. Edith lăsă ideea să se decanteze. Hitler deschisese deja Casa Artelor Germane, la doar câțiva pași de biroul ei. Ea și Manfred fuseseră să vadă operele sculptorilor și pictorilor contemporani autorizați oficial. Dar acum... Fiecare operă de artă importantă din întreaga lume sub același acoperiș, toate în custodia Reichului. Era dificil – aproape de neconceput – să îți imaginezi așa ceva.

– După cum probabil vă imaginați, spuse Buchner, ca un ecou al gândurilor lui Edith, această nouă viziune a Führerului nostru va fi o întreprindere masivă. Noi, toți cei aflați în domeniul artelor, ne vom angaja să fim custozi în serviciul protejării acestor opere. Pe măsură ce lucrurile devin mai... nesigure... toți trebuie să ne jucăm rolul în acest efort.

– Dar este o nebulie! pufni curatorul de antichități. Toate operele de artă importante din lume? Germania va controla patrimoniul cultural al lumii? Cine suntem noi ca să fim păstrătorii unei asemenea moșteniri? Și cine suntem *noi* ca să le luăm din locurile în care se află acum?

Camera se scufundă într-o tăcere aproape insuportabilă, iar Edith se întrebă dacă sărmanul curator nu regreta deja această izbucnire. Îl privi pe Manfred cum își apasă cu putere stiloul pe hârtie, desenând niște mâzgălituri circulare, cu cealaltă mână așezată peste gură, de parcă încerca să se împiedice să vorbească.

Președintele consiliului muzeului rupse tăcerea:

– Nu, Hans, este o cauză nobilă. Am dovezi destul de clare că americanii vor să ia picturile valoroase din Europa și să le plaseze în muzee evreiești din America. Dimpotrivă, spuse el, ideea unui *Führermuseum*¹... este ingenioasă. Și oricum, trebuie să-ți dai seama că acesta este doar un început. De asemenea, întocmim liste cu opere de artă germane importante luate de francezi și britanici, de-a lungul secolelor trecute. Aceste lucrări vor fi repatriate în Germania, la momentul potrivit.

Edith studie figura directorului. *Herr* Buchner ignoră comentariul, rămase în picioare și continuă cu calm, deși Edith crezu că observă o contracție a mușchilor de la baza gâtului acestuia.

– Toți vom primi ordine de la oficialii de la *Braunes Haus*². Vom lucra împreună cu cei mai buni artiști, istorici, curatori și critici de artă din Germania. Fiecare dintre voi va primi o sarcină care să se potrivească specializării voastre. Mulți dintre noi, inclusiv eu, vom călători cu terenul pentru a aduna opere de artă și a le aduce în depozitele noastre de aici sau din alte muzee germane.

– Și ce se va întâmpla cu munca noastră de aici? nu putu să nu întrebe Edith. Laboratorul de restaurare...

– Mi-e teamă că proiectele noastre curente vor fi, în cea mai mare parte, suspendate. Cât despre muzeu în sine, deja am început să rearanjăm colecțiile noastre în depozite, pentru a găzdui operele care vor ajunge la noi, și am asigurat spații suplimentare în afara muzeului.

– Unde mergem? întrebă curatorul de antichități.

– Vom primi sarcinile noastre specifice mai târziu, în cursul acestei săptămâni, spuse directorul. *Fräulein* Becker, bănuiesc că există șanse mari ca tu să pleci în Polonia. Arată spre cutia plină de fotografii pe care o adunase Edith.

¹ Muzeu al Führerului (în lb. germ. în orig.). (n. red.)

² Conacul din München, cunoscut anterior ca Palais Barlow, cumpărat în 1930 pentru naziști și devenit sediul Partidului Muncitoresc Național-Socialist German. (n. red.)

Polonia.

Edith simți cum i se strânge stomacul.

– C-c-cu siguranță... se bălbâi ea. Cu siguranță că nu se așteaptă ca noi să...

– Pentru cât timp? îi tăie vorba lui Edith un curator asistent.

Buchner ridică din umeri, iar Edith observă din nou contracția pe gâtul său.

– Până când ne terminăm treaba. Cât timp e nevoie. Suntem în război.

Apoi directorul își ridică teancul de dosare, dădu din cap și părăsi încăperea. Șirul de angajați ai muzeului îl urmă.

Edith se așeză în spatele șirului de bărbați. Când ajunse la ușa familiară a toaletei doamnelor, o deschise și o încuie în urma ei. Își lăsă cutia cu fotografii pe podea, se așeză pe capacul vasului de toaletă și își cuprinse fața în palme. Nu mai avea aer și simți că ar putea să leșine.

Polonia? Pe termen nedefinit? Cum se va descurca? Cine va avea grijă de tatăl ei? Și ce se va alege de planurile ei de măritiş, în sfârșit, după atâția ani de speranță? Era cu adevărat chemată pe linia frontului? Punându-și în pericol viața?

După câteva minute lungi, Edith se ridică în picioare și se stropi cu apă proaspătă de la robinet, pe față și la încheieturi. Când ieși din toaletă, îl descoperi pe Manfred, care pășea pe hol.

– Ești în regulă? șopti el, apucând-o de braț.

– Nu... nu sunt sigură, dacă vrei să știi adevărul. O, Manfred... Expiră și se opri să se sprijine cu spatele de gresia rece de pe perețele coridorului. Ce vești! Abia dacă îmi vine să cred. Măinile îi tremurau încă.

– Cred că toți suntem în stare de șoc, spuse el, chiar și aceia dintre noi care... care au prevăzut acest deznodământ.

Edith strânse antebrațul lui Manfred. Cunoștea puțin din viața lui Manfred din afara muzeului, dar știa că fusese unul dintre